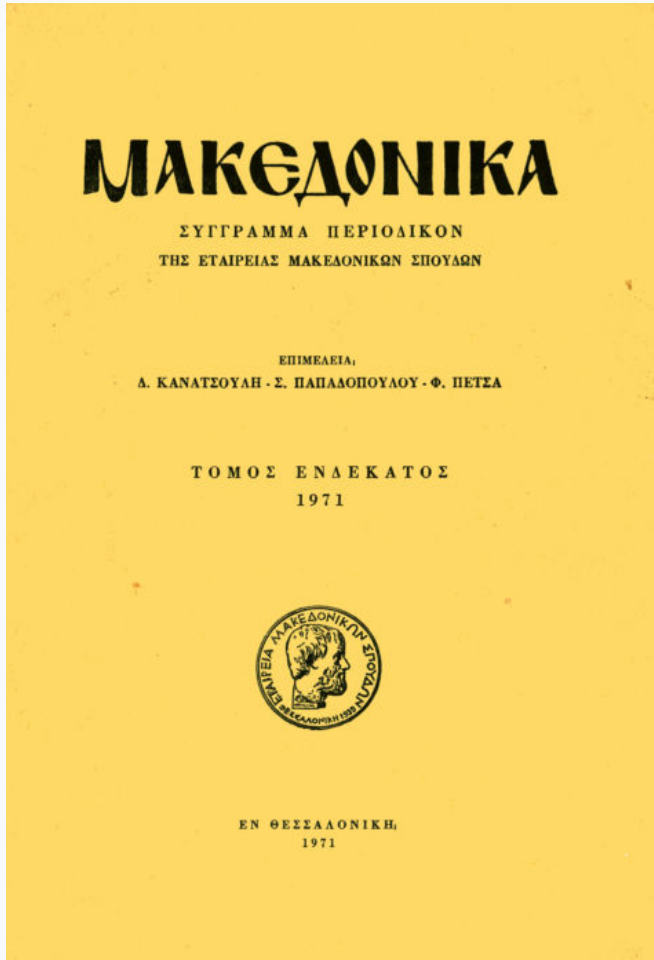

Μακεδονικά

Τόμ. 11, Αρ. 1 (1971)

Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ανέκδοτος Ακολουθία του νεομάρτυρος Αρσενίου, Μητροολίτου Βεροίας

Π. Β. Πάσχος

doi: [10.12681/makedonika.961](https://doi.org/10.12681/makedonika.961)

Copyright © 2015, Π. Β. Πάσχος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πάσχος Π. Β. (1971). Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ανέκδοτος Ακολουθία του νεομάρτυρος Αρσενίου, Μητροολίτου Βεροίας. *Μακεδονικά*, 11(1), 447-449. <https://doi.org/10.12681/makedonika.961>

Διὰ τὸ πρῶτον ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ διαφύλαξις τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ μεγάλη προσφορά τῶν μορφωμένων ἀποφοίτων τοῦ κολλεγίου διὰ τὴν πνευματικὴν - ἐκπαιδευτικὴν ζωὴν τῆς ὑποδοῦλου πατρίδος τῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ δεύτερον ζήτημα ἐκφράζεται ἐπιφυλακτικῶς, ἐλλείπει καὶ συγκεκριμένων στοιχείων διὰ πολλοὺς ἐκ τούτων.

Ἡ λεπτομερὴς ἀναφορά εἰς τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἔδωσε, πιστεῦσθε, μίαν εἰκόνα τῆς σπουδαιότητός του. Εἰς ταύτην συνετέλεσαν, ἡ ἀρίστη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις τοῦ συγγραφέως, ἡ κατάλληλος χρησιμοποίησις καὶ ἀξιοποίησις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου, ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησις τῆς βιβλιογραφίας, ἡ ἐπιτυχὴς, μεθοδολογικῶς, διαίρεσις τῆς ὕλης καὶ διάρθρωσις τοῦ βιβλίου, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ κριτικὴ ἱκανότης τούτου, δείγματα ἐπιμόνου καὶ πολυχρόνου ἐνασχολήσεως μὲ τὸ θέμα τῆς μελέτης, ὡς καὶ τῆς πνευματικῆς ὀριμότητός του. Λίαν ὀρθῶς, λοιπόν, ἡ Ε.Μ.Σ. περιέλαβε τὴν ἐξαιρετὸν καὶ ἐνδιαφέρουσαν αὐτὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Βιβλιοθήκην τῆς (διότι ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου, ὡς πηγῆς καὶ ὡς ὑποδειγματικῶς συγγραφέντος βοηθήματος, διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας εἶναι λίαν σημαντικὴ) καὶ ἐπιτυχῶς ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἰωαννίνων ἐξέλεξε, τὸν (φερέλπιδα καὶ ἡλικίας μόλις 33 ἐτῶν) συγγραφεὰ τῆς μελέτης αὐτῆς, ὡς καθηγητὴν τῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Ανέκδοτος 'Ακολουθία του νεομάρτυρος 'Αρσενίου, Μητροπολίτου Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 34.

Εὐτυχῶς ποῦ, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ λόγια τῶν πανηγυρισμῶν, θὰ μᾶς ἀφήσει τὸ 1971 καὶ μερικεῖς ἐκδόσεις σημαντικῆς καὶ χρήσιμες. Δὲν ἦρθε ἡ ὥρα βέβαια νὰ κάνει κάποιος τῆς ἀπαραίτητες ἀποτιμήσεις, γιὰ τὸ ἔρασιμὸς τῆς 150ετηριδος συνεχίζεται, μὲ τόμους ποῦ βρίσκονται ἀκόμη στὰ πιεστήρια. Ὡστόσο, μπορούμε ἀπὸ τώρα νὰ ποῦμε, πὼς ἡ προσφορά τοῦ κ. Γ. Χ. Χιονίδη, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῆς 'Ακολουθίας τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, εἶναι μιὰ θετικὴ προσφορά στὴ μακεδονικὴ ἀγιολογία καὶ ὕμνογραφία, καθὼς καὶ στὴ γενικότερη βιβλιογραφία τῶν Νεομαρτύρων τῆς Ὁρθοδόξου 'Εκκλησίας. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Βεροίας καὶ Ναούσης κ. Παύλου, ποῦ ἔγινε χορηγὸς τῆς ἐκδόσεως βάζοντάς τὴν ὑπὸ τὴ σκέπη «τῆς Μητροπόλεως, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἔθνικῆς παλιγενεσίας». Ὁ πρόλογος, ποῦ θυμίζει «δεσποτικὸ κήρυγμα» γενικοτήτων, (ἐκτός ἀπὸ τὸ σόλοικο «ἀξιώσαι» ποῦ διέφυγε κι ἀπὸ τὸν φοβερὸ διορθωτὴ Ντίνο Χριστιανόπουλο, σ. 5, κάτω) βοηθαίει τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη νὰ καταλάβει, πὼς ὁ νεομάρτυς καὶ ἱερομάρτυς 'Αρσένιος ἀποτελεῖ μεγάλην φυσιογνωμίαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν 'Αγίων Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν 'Εκκλησίας» καὶ πὼς κι αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἀγίου 'Αρσενίου, μὲ τὴν ἀφοσίωσή του στὸ Χριστὸ καὶ στὸ «μέγα ἡμῶν 'Εθνος» (σ. 5-6).

Ὁ κ. Χιονίδης εἶναι γνωστότατος συγγραφεὰς καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸν παρουσιάσομε. Συλλογίζομαι, μάλιστα, πὼς ἂν εἶχαμε σὲ κάθε μακεδονικὴ πόλη ἢ χωριὸ ἕναν Χιονίδη (δικηγόρο, καθηγητὴ, ἱερέα ἢ δάσκαλο, —ἀδιάφορο), θὰ ἔξαμα τὸν τόπο μας καὶ τὶς ρίζες μας πολὺ καλύτερα ἀπ' ὅ,τι σήμερα. Ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα τὸν τὴν ἰδιαίτερη καὶ πρὸς τὴν ἱστορία τῆς, ὁ κ. Χιονίδης ρίχτηκε στὴ μελέτῃ ἀγιολογικῶν καὶ ὕμνολογικῶν ἔργων, γιὰ νὰ βγάλει σωστὰ τὴν 'Ακολουθία τοῦ ἀγίου 'Αρσενίου, ἐπισκόπου τῆς Βεροίας, ποῦ ἔμαρτύρησε πιθανάτα — κατὰ τὴν ἀποψη τοῦ συγγραφεὰ — στὰ 1836.

Ὁ συγγραφεὰς μᾶς δίνει τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν του, ὕστερ' ἀπὸ σχεδὸν ἐξαντλητικὴ χρῆσις τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων του (σ. 7-18)· στὴ σ. 19 ἔχομε τὶς εὐ-

χαριστίες του πρὸς ὄλους ὅσοι τὸν βοήθησαν (G. Krodell, Α. Πολίτης, Α. Βρανούσης, Β. Α. Φόρης, Ἰ. Στεφανῆς, Σ. Ποιμενίδης, Ν. Νικολαΐδης, Ντ. Χριστιανόπουλος καὶ ἄγιοι Βεροίας καὶ Ναούσης Παῦλος)· στὶς σελίδες 23-29 μᾶς δίνει τὸ κείμενο τῆς Ἀκολουθίας, ὅπως τὸ βρῆκε στὸν Κώδικα 269 (παλιὰ του ἀριθμηση: Β. 353) τῶν Μετεώρων (Ἰ. Μ. Μεταμορφώσεως), ff. 102^r-111^v. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ὁ ἀναγνώστης βρῖσκει λεπτομερῆ βιβλιογραφία (σ. 31-32), τέσσερις ἀσπρόμαυρους πίνακες (ἀνάμεσα στὶς σ. 32 καὶ 33) καὶ ἕναν πολὺ ἑρῶσιμο πίνακα κυρίων προσώπων (σ. 33-34), ποὺ θὰ ἦταν πιὸ χρήσιμος ἀκόμη ἂν περιελάμβανε καὶ τὰ πράγματα - θέματα.

Γενικὰ ἡ ἐκδόση, σὰν ἐκτύπωση καὶ σὰν ἐμφάνιση, δίνει ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Τοῦτο ὀφείλεται στὸ συγγραφέα, στὸν κ. Χριστιανόπουλο καὶ στὸν τυπογράφου κ. Νικολαΐδη. Γιὰ ὅσα γράφει στὰ σοφὰ «Εἰσαγωγικὰ» του ὁ κ. Χιονίδης, καθὼς καὶ γιὰ τὸ κείμενο τῆς Ἀκολουθίας, θὰ θέλαμε νὰ σημειώσουμε ἐδῶ μερικὲς παρατηρήσεις μας. Περισσότερο γιὰ συζήτηση πάνω σὲ μερικὰ ἐρωτηματικά καὶ λιγώτερο, ἴσως, διόρθωση τῶν ἐσφαλμένων.

Πρῶτα-πρῶτα, μοῦ φαίνεται λίγο τραβηγμένη ἡ ἐρμηνεία τοῦ «εὐαχία μυστικὴ» (σ. 8 καὶ 18). Ἐδῶ δὲν ἔχουμε «κρυφὸν πανηγυρισμὸ (ἀπὸ φόβου. Μπουρὴ καὶ νὰ ἦταν, ἀλλὰ μυστικὸ πανηγυρισμὸ καὶ συμπόσιο — μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δίνουν σ' αὐτὴ τὴ λέξη οἱ ὀρθόδοξοι βάρδοι τῆς ὑμνογραφίας μας.

Τίποτε δὲν ἀποκλείει νὰ χάθηκε τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο τῆς Ἀκολουθίας σὲ κάποια πυρκαϊὰ τῆς Βεροίας, ὅπως μᾶς λέγει ὁ συγγραφέας (σ. 10)· δὲν ἀποκλείεται, ἀκόμη, ὁ ὑμνογράφος τῆς νὰ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Ἰωάννη, ποὺ ἔγραψε τὸν κατανακτικὸ κανόνα «εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν» (χφ Μετεώρων 269, ff. 97^r-101^v. Βλ. Ν. Β. ἠ, Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων, σ. 294). Ὅμως, τίποτε δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δεχθοῦμε, πὼς ὁ Ἰωάννης αὐτὸς εἶναι κάποιος Μητροπολίτης Βεροίας. Μπορεῖ καὶ νὰ ἦταν, ἀλλὰ δὲν ἔχουμε ἀποδείξεις νὰ τὸ ποῦμε, ὅπως θὰ ἤθελε ὁ συγγραφέας μας (σ. 10). Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸν ἀντιγράφεα Μαυριάνου, ἐπειδὴ τὸ μόνο ποὺ ξέρομε εἶναι, πὼς κάποιος Δημήτριος Μαυριάνος ἔτυχε νὰ ῥεῖ Βεροιώτης. Ἄλλωστε, δὲν ἔκκαθαρίζεται ἂν τὸ ὄνομα Μαυριάνου εἶναι ὄνομα βαφτιστικὸ ἢ ἐπώνυμο, τὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας, ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἐχουμε, λοιπόν, ἐκεῖ τὸ δίστιχο, ποὺ ὁ ἐκδότης μας τὸ ἀφῆνε μισοτελειωμένο, ἀφοῦ δυσκολεύεται καὶ δὲν διακρίνει — μὲ τὸ δίκιο του, ἀφοῦ εἶναι μουντζουρωμένο ἢ ἀχνό — τὸ στίχο ὡς τὸ τέλος· εὐτυχῶς ὁ Βέης εἶχε προλάβει νὰ τὸ διαβάσει καὶ μᾶς τὸ διασώζει ὀλάκερο:

† Ἐργον τὸ παρὸν εὐλαβοῦς θηπόλου
τοῦ μαυριάνου τοῦπικλην γονικίτου.

Ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ σημειώσει κανεὶς, πὼς τὸ δίστιχο τοῦτο εἶναι γιὰ τὸν κώδικα στὸ σύνολό του καὶ ὄχι γιὰ τὴν Ἀκολουθία εἰδικά. Θὰ μπορούσε, λοιπόν, νὰ παραλειφθεῖ χωρὶς νὰ ζημιώνεται ἡ ἐκδόση. Ἐτσι μάλιστα ποὺ μπαίνει στὸ τέλος, ὁ ἀπλοϊκὸς ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ πάρει τὸ Μαυριάνο καὶ γιὰ ποιητὴ τῆς Ἀκολουθίας.

Συμφονοῦμε ἀπόλυτα μὲ τὸν κ. Χιονίδη γιὰ τὴν ἀναγνώριση ἢ ἀνακρίρυξη (σ. 11) τοῦ νεομάρτυρος Ἀρσενίου σὲ Ἅγιο. Ἀφοῦ, λοιπόν, εἶναι θαυματουργὸς καὶ στὴ συνείδηση τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ ἀναγνωρίζεται ἤδη ὡς ἅγιος, ὁ οἰκίος Ἐπίσκοπος πρέπει νὰ τὸ ζητήσει ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, γιὰ νὰ γίνη ἡ σχετικὴ Πράξη.

Τὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου (σ. 15-18), ποὺ ἐκμεταλλεύεται σωστὰ τὴν Ἀκολουθία, εἶναι πολὺ καλὰ γραμμένο, ἔστω καὶ ἂν ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος δείχνουν πέννα ἱστορικοῦ καὶ ὄχι συναξαριστῆ. Ἡ τελευταία παράγραφος (σ. 18), θὰ πῆγαινε καλύτερα σὰν ὑποσημείωση, νομίζω.

Ἄς ἐρῶμε τώρα στὰ ὑμνογραφικὰ θέματα. Μερικὲς ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις, ἴσως στενωχωρήσουν τὸν κ. Χιονίδη. Δὲν θὰ τὸ ἤθελα. Τὶς σημειῶνω μόνο καὶ μόνο ἀπὸ ἀγάπη.

Ἐν ἀυρίο κυκλοφορήσει μιὰ «λειτουργικὴ ἐκδόση» τῆς Ἀκολουθίας, ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστες αὐτὲς - ἐδῶ οἱ ἀράδες, μὲ τὶς στενὸχῶρες παρατηρήσεις.

Γιὰ δόσους ξέρον ἄπο ὑμολογικὴ παλαιογραφία, τὰ σημάδια (κόκκινα ἢ μαύρα) ποὺ πλημμυρίζουν τοὺς στίχους δὲν εἶναι κατάχρησις «τῶν τελειῶν», ἀλλὰ ἡ μετρικὴ λεγόμενῃ στίξη, ποὺ ἄλλοτε ὀδηγοῦσε τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν ψάλτη. Σήμερα, ὅταν δὲν μποροῦμε νὰ ἐκδώσουμε τὰ κείμενα τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφίας σὲ στίχους, τὰ ἐκδίδουμε καταλογάδην, ἀλλὰ πάντα μὲ τὴ μετρικὴ στίξη ἢ μὲ ἀστερίσκους (ὅπως οἱ παλιότερες ἐκδόσεις τῆς Ρώμης, τῆς Βενετίας, τοῦ Τρεμπέλα στὴν «Ἐκλογή» καὶ τοῦ Φουντούλη τελευταία στὴν ἐκδόση τοῦ Συμεῶν) — ἀλλὰ ποτὲ μὲ τὴ στίξη τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ.

Γιὰ τὶς λέξεις «ἀθρόον» (ff. 111^r καὶ 102^v), «ἐδέντευκτον» (f. 103^v, καὶ ὄχι 103^r) καὶ «ὑπέρευγε» (f. 105^r), συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὸν ἐκδότη τῆς Ἀκολουθίας. Ἡ διόρθωσις ὅμως τοῦ ἀγαλληθείους» (f. 105^r) σὲ ἀγαλληθείης» δὲν μοῦ φαίνεται εὐτυχής, οὔτε ἐπιτυχής. Εὐκτικὲς σὲ τέτοιες περιπτώσεις δὲν εἶναι συνηθισμένες. Καθὼς ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοῖ συχνὰ τὸ ἀγάλλη», ἴσως θὰ μποροῦσε ὁ ἐκδότης νὰ ψάξει ἄλλοῦ τὸν ὀρθὸ τύπο: παλαιογραφικὰ καὶ μετρικὰ οἱ καλύτερες ἐκδοχὲς θὰ ἦταν ἀγάλλη θείως» ἢ ἀγάλλη θεῖτε».

Γιὰ τὶς βραχυγραφίες τῆς ζ' φῶδης δὲν ἦταν δύσκολο νὰ βρεῖ τὴ λύση ὁ ἐκδότης, ἂν ἔψαχνε σ' ἓνα ὀποιοῦδήποτε Εἰρηολόγιο, νὰ ἴδῃ τὸν εἰρμό «Εἰκόνας Χρυσῆς». Στὸς κωδικογράφους καὶ τοὺς ἀντιγραφεῖς θεωρεῖται τόσο γνωστὸ τὸ τέλος τῆς φῶδης, ποὺ πολλὰ συχνὰ τὸ παραλείπουν, χωρὶς κἂν νὰ σημειώσουν καὶ τὶς βραχυγραφίες. Ἔχουμε, λοιπόν, στὰ τρία πρῶτα τροπάρια τῆς ἐβδόμης φῶδης τὴν ἴδια πάντα κατάληξη - ἐφύμιον: «εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεός, ὁ τῶν Πατέρων ἡμῶν» (γιὰ ν' ἀπαλειφθοῦν τ' ἀποσιωπητικὰ τοῦ κ. Χιονίδη).

Γιὰ τὶς ὄχτῳ ἢ ἐννία φῶδες τῶν κανόνων (δηλαδὴ τὴν παράλειψη τῆς β' φῶδης) ἡ συζήτηση θὰ μᾶς πῆγαινε μακριά. Πάντως δὲν ἔχουμε πάντοτε ὄχτῳ φῶδες. Ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς τὸ ἔχει γράψει ἀπὸ τὸ 1897, καὶ ὁ ὑπογραφόμενος βρῆκε ἀρκετοὺς κανόνες μὲ ἐννία φῶδες στὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα τῆς Ὁξφόρδης. Τὰ στοιχεῖα εἶναι στὴ διάθεσις τοῦ κ. Χιονίδη.

Δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω καθόλου μὲ τὸν κ. Χιονίδη καὶ στὸ θέμα τῆς ἀκροστιχίδος. Τὰ καθίσματα καὶ τ' ἄλλα τροπάρια δὲν μπαίνουν ποτὲ στὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος. Δὲν εἶναι, λοιπόν, σωστὸ νὰ λέμε: «Ἀρχιθῦτὸ μῆλισμα Βερροίας τὸδε Ἰωάννου», ἀλλὰ: «Ἀρχιθῦτὸ μῆλισμα Βερροίας τὸδε. Ἰωάννου». Ὅπως σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις συμβαίνει, βγάζοντας τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ (Ἰωάννου), ἔχουμε τὸ στίχο μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἱαμβικοῦ τρίμετρο, ὅπως λέγαν οἱ παλιότεροι, ἢ τοῦ βυζαντινοῦ δωδεκασύλλαβου, ὅπως θέλουν οἱ νεώτεροι: «Ἀρχιθῦτὸ μῆλισμα Βερροίας τὸδε». Κανονικὸς βυζαντινὸς δωδεκασύλλαβος, μὲ τὴν τομὴ στὴν ἐβδόμη συλλαβὴ («ἐφθήμερης»).

Ἄν κάποτε χρειαστεῖ νὰ γίνῃ μιὰ «Φυλλάδα» γιὰ λειτουργικὴ χρῆσις, θὰ πρέπει ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία τοῦ κ. Χιονίδη νὰ λείπει ἡ γραμματικὴ καὶ νὰ μπεῖ ἡ μετρικὴ στίξη. Ἡ ἄνω-κάτω τελεία, ποὺ δὲν ὑπάρχει στὰ λειτουργικὰ μας βιβλία, νὰ δώσει τὴ θέση τῆς στὴν ἄνω στιγμὴ. Νὰ ξεχωριστοῦν οἱ τυπικὲς φράσεις - τίτλοι πρὶν ἀπὸ τὰ τροπάρια, ποὺ βοηθοῦν στὴ σύγχυση (ὅπως στὴ σ. 24, ὅπου τὸ Ἀπολυτικίον τοῦ παίρνει εὐκόλα κανεῖς γιὰ Θεοτοκίον). Καὶ νὰ μπεῖ ὁ ἦχος ἢ γραμματικὴ καὶ νὰ μπεῖ ἡ μετρικὴ στίξη (σ. 23, 24 καὶ 29), ποὺ παραλείπεται. Φυσικὰ, θὰ φύγουν οἱ παρενθέσεις, ἀγκύλες, καθὼς καὶ τ' ἄλλα φιλολογικὰ σημάδια ποὺ κοσμοῦν τὴ σημερινὴ φιλολογικὴ ἐκδόση. Τότε ὅμως θὰ γίνῃ μιὰ σωστὴ δουλειά, καὶ ὁ κόπος τοῦ κ. Χιονίδη θὰ εἶναι εὐλογημένη διακονία καὶ θυμίαμα εὐσμον εἰς τὸν ἅγιον Ἀρσένιο.